

УДК 332.122

Ірина Буднікевич
Ірина Черданцева
Андрій Клипач

Iryna Budnikevych
Iryna Cherdantseva
Andriy Klypach

**РЕГІОНАЛЬНИЙ ПРОДОВОЛЬЧИЙ РИНОК У КРИЗОВИЙ ПЕРІОД:
АНАЛІЗ СПОЖИВЧОЇ ПОВЕДІНКИ**

**REGIONAL FOOD MARKET IN CRISIS PERIOD:
ANALYSIS OF CONSUMER BEHAVIOUR**

У статті представлено результати ініційованого та проведеного авторами дослідження в рамках проекту «Продовольчий кошик жителя м. Чернівці». Проведено аналіз споживчої поведінки населення регіону на продовольчому ринку. Презентовано результати додаткового пробного дослідження структури продовольчого кошику домогосподарств м. Чернівці. Визначено та систематизовано чинники, які впливають на поведінку споживачів у контексті соціально-економічної специфіки параметрів розвитку продовольчого ринку регіону. Зроблено висновок щодо основних загроз, зумовлених зміною структури продовольчого кошика та раціону споживання.

Ключові слова: регіональний продовольчий ринок, споживча поведінка, продовольча безпека, продовольча панель, структура продовольчого кошика, регіональна продовольча криза, маркери диспропорцій.

Вступ. Дослідження стану регіонального продовольчого ринку через призму зміни поведінки споживачів у кризовий період обумовлене важливістю ринку продовольства як основного індикатора: довіри до регіональної влади та її можливості контролювати й стабілізувати основні регіональні ринки, сприйняття та результатів реформ, продовольчої безпеки регіону. Традиційно будь-які коливання цін на основні соціальні продукти вмикають адміністративні важелі впливу, що свідчить про низький запас міцності системи продовольчої безпеки країни. Інструменти адміністративного втручання у регулювання продовольчого ринку повинні бути виваженими та продуманими і мати системний послідовний характер. Рішення про необхідність втручання в ринкові процеси, у тому числі ринку продовольства, повинні базуватися на результатах досліджень поведінки споживачів: їх переваг, уподобань, реакції на зміну цін, доходів, смаків, політичних та соціальних чинників тощо.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблеми формування та функціонування продовольчого ринку і проблеми продовольчої безпеки висвітлені у наукових працях вітчизняних вчених: В. Андрійчука, Т. Балларда [1], О. Бородіної [12], П. Борщевського [3], І. Гребня [5], М. Дем'яненка, П. Канінського, Ю. Коваленка, М. Коденської, Б. Козака [7], О. Крисального, М. Маліка, Х. Махмудова, В. Месель-Веселяка [11], О. Павлова [10], Г. Підлісецького, В. Рабштини, П. Саблука, П. Стецюка, М. Федорова, О. Шевченка, О. Шпикуляка, В. Юрчишина та ін.

Однак, зміна структури експортоорієнтованих галузей економіки України, в першу чергу за рахунок збільшення привабливості частини великих підприємств агропромислового комплексу, через актуалізацію викликів глобальної продовольчої кризи вимагають не тільки переосмислення принципів функціонування вітчизняного продовольчого ринку за напрямом залучення інвестицій у великі вітчизняні агрохолдинги, а й побудови дієвої системи продовольчої безпеки як невід'ємної складової частини інфраструктури продовольчого ринку. У цьому контексті потребують негайного вирішення проблеми перенесення значної частини відповідальності та фінансово-адміністративних повноважень по досягненню необхідного рівня продовольчої безпеки на регіональний рівень, особливо в умовах формування механізмів децентралізації регіонів України.

Метою статті є аналіз споживчої поведінки населення регіону на продовольчому ринку, визначення та систематизація чинників, які на неї впливають у контексті соціально-економічної специфіки параметрів розвитку продовольчого ринку.

Виклад основного матеріалу. Міжнародний рейтинг The Global Food Security Index 2014, який щорічно складається The Economist, ставить Україну на 52-ге місце серед 109 досліджуваних країн за параметрами фінансової та фізичної доступності продуктів харчування. Загальні витрати українців на продукти харчування становлять 50–55 % щомісячного бюджету середньостатистичної української сім'ї, в той час як, наприклад, у Німеччині на цю категорію витрат припадає до 20 % [9].

Економічна криза, спричинена загостренням військово-політичного конфлікту на Сході нашої країни, яка триває з початку 2014 р., визначила низку нових тенденцій на внутрішньому українському ринку в цілому і, зокрема, на ринку продуктів харчування. У зв'язку з цим інтерес можуть становити особливості реакції населення України на кризові явища, а саме його споживчу поведінку на ринку продуктів харчування протягом останнього періоду. Зробити певні висновки про те, що ж із продуктів харчування і напоїв українці споживають у кризових умовах, а в чому змушені відмовляти собі, дали можливість результати уточненого першого етапу Проекту «Продовольчий кошик жителя м. Чернівці» [13], який зібрав інформацію про структуру та особливості споживання продовольчих продуктів жителями м. Чернівці, визначив можливі маркери диспропорцій у системі постачання продовольчих продуктів на ринки міста для уникнення в перспективі проявів спекулятивного підвищення цін на базові продукти та створив засади продовольчої безпеки м. Чернівці.

Повноцінне дослідження структури продовольчого кошика жителів м. Чернівці передбачає системний збір інформації про кількість та види основних продуктів, що купуються чернівчанами, визначення частоти, місця їх купівлі, а також моніторинг цін на ці продукти у різних торговельних точках м. Чернівці протягом трьох років.

За спеціальною методикою «продовольчої панелі» були відібрані домогосподарства, які беруть участь у дослідженні достатньо тривалий час [13]. Продовольча панель у м. Чернівці проводиться за міжнародними стандартами, які існують для цього типу досліджень.

Загальний термін реалізації проекту повинен становити не менше трьох років, оскільки необхідно врахувати можливі циклічні коливання (сезонні та малі хвилі), що визначають уподобання та мотиви придбання продовольчих товарів.

Метою першого етапу (термін реалізації – три місяці) була формалізація (створення документальних форм) схеми збору даних та уточнення процедури збору даних (вибір оптимальної схеми обміну інформацією). У рамках цього етапу проводилося пробне дослідження структури продовольчого кошику 30 домогосподарств м. Чернівці. Було визначено формат співпраці (он-лайн обмін інформацією) та проводиться навчання.

Пробне (тестове) дослідження дало можливість уточнити основні параметри процедури збору інформації: перелік основних продуктів, що формують продовольчий кошик, місця купівлі, періодичність збору інформації, механізм заповнення первинних документів, порядок надходження інформації у Центр обробки даних. «Пробна панель вивчення продовольчого кошику городянина» була запущена нами в квітні 2012 р. і дала можливість протестувати панель у фокус-групі споживачів різних вікових категорій, сімейного положення, соціального статусу.

Результати цього етапу дали можливість: уточнити й формалізувати методику збору інформації у респондентів; скласти графік надходження інформації; сформувати вибірку для забезпечення об'єктивності дослідження; укомплектувати фокус-групу; уточнити формат технічної підтримки збору та обробки інформації для дослідження, визначити орієнтовний бюджет проведення дослідження.

Метою другого етапу «Формування продовольчої панелі» було створення ефективного потоку об'єктивної первинної інформації для повноцінного дослідження. У рамках цього етапу на основі визначеної кількості домогосподарств м. Чернівці обиралися респонденти, що візьмуть участь у дослідженні, було уточнено формат співпраці, проводилося навчання. Результатом цього етапу є: визначення структури респондентів, уточнення гіпотези, мети та завдання дослідження, затвердження списку домогосподарств м. Чернівці, що беруть участь у дослідженні; оформлення угод про співпрацю.

Третій етап «Створення системи надходження інформації по дослідженню» реалізується відповідно до затвердженого графіка протягом трьох років (орієнтовано кожний квартал року). Метою етапу є забезпечення системності надходження звітів за результатами дослідження.

На основі зібраної та обробленої інформації готується Звіт за результатами дослідження. Обираються формати презентації даних (діловий та публічний). Визначається механізм реакції на результати дослідження. Пропонується орієнтовний перелік заходів щодо підтримки позитивних факторів та усунення негативних диспропорцій, виявлених у результаті дослідження. Результатом етапу має стати: створення бази даних за результатами дослідження продовольчої панелі; складання графіків коливань попиту на продовольство за видами, місцями купівлі, обсягом споживання, продуктовими марками та країнами походження продуктів; ціновий моніторинг основних продовольчих продуктів у м. Чернівці; формування інформаційної підсистеми системи продовольчої безпеки м. Чернівці на основі зіставлення обсягів попиту та пропозиції продовольства в місті. Як перспективний результат можна розглядати співпрацю з діючим проектом створення оптово-роздрібного продовольчого ринку м. Чернівці та майбутнім проектом формування міської логістичної системи за такими напрямками:

уточнення оптимального місця розташування; складання переліку пріоритетних видів продукції відповідно до графіків коливань попиту; усунення цінових диспропорцій відповідно до результатів цінового моніторингу.

Метою заключного етапу «Презентація результатів проекту» є узагальнення та систематизація зібраної інформації, а також вибір форми оприлюднення результатів дослідження. Результати дослідження можуть презентуватися у таких формах: інформація на Інтернет-сайті Міськради; публікації у регіональних та центральних виданнях; створення тематичних телепрограм з обговоренням проміжних та остаточних результатів дослідження експертами та громадою міста, публічна презентація результатів дослідження у вигляді окремого видання; прийняття рішення про доцільність продовження Проекту.

Додаткове пробне дослідження структури продовольчого кошику домогосподарств м. Чернівці, яке проводилося в рамках першого етапу «Продовольчої панелі» (термін реалізації – три місяці: березень-травень 2015 р.) дало можливість зібрати та систематизувати інформацію щодо переліку основних продуктів, що формують продовольчий кошик, уточнити місця купівлі, їх періодичність у фокус-групі споживачів різних вікових категорій, сімейного положення, соціального статусу (30 домогосподарств м. Чернівці). Обрані домогосподарства за своїми соціально-демографічними характеристиками відтворюють структуру населення міста, вони формують розгорнуту картину споживання продовольчих продуктів усіма мешканцями міста.

Систематизація даних за структурою споживання продуктів харчування населенням м. Чернівці показала, що загальне подорожчання цін по групі соціально значущих продуктів за травень-липень 2015 р. становило 25 % порівняно з цінами аналогічного періоду 2014 р.

Найбільше в гривневому вираженні подорожчали свинина і яловичина (майже на 30 і 50 % відповідно). Також значно підвищилися в ціні молочні продукти (у середньому – 13-18 %). Помірне зростання цін продемонстрували такі соціально значущі продукти, як цукор (+ 6 %), м'ясо птиці (+ 13 %).

Відмічається також суттєве подорожчання хлібобулочних виробів, які не належать до соціальних сортів (у середньому + 20 %) та кондитерських виробів із вмістом шоколаду – до +50 %.

Таким чином, подорожчання продуктів харчування призвело до зміни структури споживчого кошика: в першу чергу, внаслідок ослаблення курсу гривні до іноземної валюти і подорожчання імпортованих продуктів, таких як риба, фрукти, кава, чай та інші. Також за результатами дослідження змінилася регулярність купівлі населенням м. Чернівці продуктів харчування.

Результати дослідження показують, що переважна більшість досліджених сімей (від 75 % і більше) регулярно здійснювали покупки таких продуктів, як олія, ковбасні та макаронні вироби, цукор, чай, кава, а також хлібобулочні вироби. При цьому більша половина сімей (51,3 %) здійснювала регулярні покупки продуктів, що визначають якісний рівень харчування – м'ясо, молочна продукція, яйця, овочі, фрукти тощо. До продуктів, які регулярно купувалися меншою половиною сімей, найчастіше відносилися ті, які відіграють другорядну роль в організації нормального харчування – безалкогольні напої, заморожені продукти та напівфабрикати, алкоголь, консервована продукція тощо. Однак, слід відзначити, що протягом досліджуваного періоду переважна більшість досліджуваних сімей (82,5 %) не відносили до регулярних покупок риби та рибопродуктів.

Також, за результатами дослідження, на регулярність покупки тих чи інших продуктів харчування певною мірою впливали вік, матеріальний стан і наявність у сім'ї дітей віком до шести років. Наприклад, сім'ї із середнім віком до 40 років із одним-двома дітьми молодшого віку значно частіше, ніж старша вікова група сімей (до 60 років) відзначали регулярність покупок таких продуктів, як кондитерські вироби (74 % проти 53 %), алкогольні (41 % проти 18 % відповідно) та безалкогольні (58 % проти 25 %) напої, кулінарія (31 % проти 16 %), морепродукти (31 і 15 %), тютюнові вироби (48 і 21 %). Також слід відзначити серед сімей усіх вікових груп збільшення витрат (у середньому до 70 грн. на місяць) на регулярне споживання питної води (у середньому 15-20 л на тиждень), що пояснюється не тільки сезонними особливостями, а й активізацією пропозиції та зміною культури споживання питної води серед населення м. Чернівці.

За досліджуваний період спостерігалось зростання регулярності споживання овочів та фруктів, що пояснюється, в першу чергу, чинником сезонності. Так, регулярні покупки овочів відмічаються 92,6 % досліджуваних сімей, у той же час фрукти регулярно купують 64,3 % відповідно. Слід також зазначити збільшення кількості покупок сезонних овочів та фруктів для заморожування та консервації на зимовий період, що відмічається у 56,3 % сімей. Порівняно з попереднім роком значення цього показника збільшилося на 15,4 %.

Тенденція до утворення продовольчих запасів була типовою для населення у період тотального дефіциту, притаманного радянській епосі. Із розвитком продовольчого ринку, зростанням та регулярністю пропозиції в організованій торговельній мережі та на продовольчих ринках регіону утворення зимових продовольчих запасів населенням м. Чернівці поступово зменшувалось. Але в останній період бажання та готовність створити запаси продовольства у тій чи іншій формі засвідчили 84,3 % досліджуваних сімей, що вказує на невпевненість населення у рівномірності пропозиції основних продуктів харчування у найближчий період, а також свідчить про очікування нових цінових коливань на регіональному продовольчому ринку.

У цьому контексті потребує уточнення поняття продовольчої безпеки як можливості доступу до повноцінного та безпечного харчування суспільно прийнятними засобами. У цьому сенсі виникає необхідність з'ясування того, хто і якою ціною забезпечує продовольчу безпеку.

Цікаві висновки з цього приводу пропонує О. Павлов [10]. Так, в Україні сформувалася дуальна структура сільського господарства, яка представлена двома типами виробників сільськогосподарської продукції – сільськогосподарськими підприємствами та фермерськими господарствами і господарствами населення, на частку яких припадало у 2012 році 50,7 та 49,3 % сільськогосподарської продукції – відповідно [4, с. 20]. При цьому кількість зайнятих в індивідуальному секторі втричі перевищує частку зайнятих у корпоративному секторі. Проте фермерські господарства і господарства населення позбавлені доступу до сучасних техніки та технологій і практично не отримують державної підтримки. Однак вони не тільки забезпечують себе продуктами харчування, а й протягом останнього десятиліття виробляють половину продукції сільського господарства. Натомість 450 найбільших підприємств (5,2 %) отримали від держави 68,5 % дотацій і виплат, частка яких досягла 13,2 % суми виторгу від реалізації рослинницької продукції [12, с. 10]. Але головне полягає в тому, що на одному полюсі, представленому корпоративним сектором, зосереджується майже увесь прибуток, а на іншому, індивідуальному, – господарі ледь-ледь виживають, завдячуючи виключно важкій праці.

Висновки. На зміну структури споживчого кошика населення м. Чернівці, у першу чергу, впливають інфляційні процеси, більшою мірою зумовлені девальвацією національної грошової одиниці. Це призвело до подорожчання імпортованих продуктів (передусім, риби та морепродуктів, фруктів і цитрусових, частково – бакалій (чай, кава, соняшникова олія).

Інший чинник, що впливає на поведінку населення, – панічні настрої, зумовлені військово-політичними подіями на Сході країни та фактичною відсутністю впевненості мешканців м. Чернівці у наявності у центральних та регіональних владних органів механізмів реалізації системи продовольчої безпеки, а подекуди навіть бажання обговорювати ці питання на відповідному рівні. Це призводить до ситуативного ажіотажного зростання попиту, що час від часу має місце на регіональному продовольчому ринку. Так, у березні 2015 р. за кілька тижнів була розкуплена вся соняшникова олія. У лютому – спостерігалось підвищення попиту на цукор та крупи. У квітні 2015 р. такий «народний» продукт, як сало практично зник із пропозиції торговельної мережі та продовольчих ринків м. Чернівці. Насправді сало у продажу було, тільки торговці не викладали його на прилавок, воліючи продавати як «дефіцит» за ціною на 10-15% вище, ніж напередодні пасхальних свят. Оператори ринку – продовольчі оптовики та власники торговельних роздрібних мереж – стверджують, що масового вимивання основних продтоварів з полиць магазинів та ринків поки не відбувається. Але при цьому і базарні торговці, і магазини біля будинку намагаються обернути ситуацію, що склалася, собі на користь, створюючи штучний дефіцит і підвищуючи ціни у регіоні.

Наступний чинник, який впливає на параметри функціонування регіонального продовольчого ринку, – це коливання світових цін на зернові і, як наслідок, підвищення цін на основні крупи. Так, за весняний період 2015 р. відпускні ціни на гречку зросли майже на 9 %, на пшоно – на 4 %. Експерти очікують, що оптові ціни на соціально значиму крупу можуть підвищитися і до 18 грн./кг. З іншими крупами ситуація схожа, оскільки через несприятливу цінову кон'юнктуру на світовому ринку сільгоспвиробники намагаються максимально заробити хоча б на відвантаженнях зернових для внутрішніх споживачів.

На нашу думку, для запобігання подальших цінових спекуляцій органи регіональної влади на основі постійного моніторингу повинні оперативно застосовувати товарні інтервенції, інструменти держрегулювання і заходи щодо стимулювання регіональних виробників та оптових постачальників.

При цьому в Україні досі немає ні законодавчої бази про основи національної продовольчої безпеки, ні певної програми дій по захисту внутрішніх споживачів. Тим часом якісний склад продовольчого кошика, на який йде основна частина доходів українських домогосподарств, постійно погіршується. Так, дані офіційної статистики вказують на різке зниження вживання біологічно цінних продуктів. Зокрема за період 2014 – 2015 рр. споживання м'яса і м'ясопродуктів скоротилося на 37 %, молока та молочних продуктів – на 35 %, яєць – на 38 %, риби – на 81 %, овочів і фруктів – на 49 % при одночасному стабільно високому рівні споживання хлібопродуктів, тваринного жиру, зернобобових продуктів, картоплі [5].

Основна загроза полягає в тому, що такі диспропорції і перекося в хімічному складі раціону є основним чинником ризику різних захворювань населення. Однак в Україні досі немає чітких індикаторів продуктової безпеки країни. Спроба офіційно узаконити норми, що визначають денний енергетичний раціон на одного середньостатистичного жителя України спочатку на рівні 3000 ккал, потім – 2500 ккал., двічі провалювалася. Для порівняння: у США цей показник становить 3650 ккал, у країнах ЄС – 3400 ккал на добу [14]. У підсумку законопроекти про продовольчу безпеку, незважаючи на широке обговорення теми, впродовж тривалого терміну залишилися незатвердженими.

Ігнорування важливості споживання окремих видів продуктів харчування стимулює виникнення нових регіональних продовольчих криз. І навпаки, наявність реальних регіональних продовольчих програм соціального захисту та дієвих механізмів для захисту бідних верств населення від потрясінь, пов'язаних з перебоями в поставках продуктів харчування, дозволила б уникнути короткострокових наслідків перепаду цін і штучно створюваних криз.

Список використаної літератури

1. Найкращий вимір продовольчої безпеки в контексті активізації харчування / [Т. Баллард, А. Кепле, К. Кафиро та ін.] // Міжнародне харчування. – 2014. – № 2. – С. 38-41.
2. Бородкин Ф. М. Социэкономика. Статья 1. Путь к господству над хозяйством / Ф. М. Бородкин // Общественные науки и современность. – 2006. – № 4. – С. 122–136.
3. Борщевський П. Продовольча безпека країни : стан і тенденції / П. Борщевський, Л. Дейнеко // Розбудова держави. – 2007. – № 1–6. – С. 66–73.
4. Валова продукція сільського господарства України (у постійних цінах 2010 р.) за 2012 рік. Остаточні дані : стат. бюлетень / [відп. за вип. О. М. Прокопенко]. – К. : Держ. служба статистики України, 2013. – 25 с.
5. Гребень И. Рынок продуктов питания: прогноз [Электронный ресурс] / И. Гребень. – Режим доступа : <http://www.marketing-ua.com/articles.php?articleId=4086>
6. Індикатори продовольчої безпеки [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.fao.org/economic/ess/ess-fs/fs-data/en/>
7. Козак Е. Б. Формирование, структура и развитие продовольственных рынков в регионах Украины / Е. Б. Козак // Ежеквартальный Карельский научный журнал (Россия). – 2014. – № 1 (6). – С. 94–97.
8. Козак К. Б. Пріоритетні сфери й механізми забезпечення продовольчої безпеки регіонів / К. Б. Козак // Економіка харчової промисловості. – 2014. – № 4 (24). – С. 3–9.
9. Мурга М. Суровая реальность: Как изменилось поведение украинских потребителей [Электронный ресурс] / М. Мурга. – Режим доступа : <http://112.ua/statji>
10. Павлов О. І. Продовольча безпека України у контексті соціоекономічного підходу [Електронний ресурс] / О. І. Павлов // Продовольча безпека: світові тенденції та національні особливості : матеріали наук.-практ. конф. – Одеса : Фенікс, 2014. – С. 12–16. – Режим доступу : <http://kaf.ep.onaft.edu.ua/wp-content/uploads/2015/03/materials-29-09-2014.pdf>
11. Стратегічні напрями розвитку сільського господарства України на період до 2020 року / [за ред. Ю. О. Луценка, В. Я. Месель-Веселяка. – [2-е вид., перероб. і доп.]. – К. : ННЦ «ІАЕ», 2012. – 218 с.
12. Українська модель аграрного розвитку та її соціоекономічна переорієнтація : наук. доп. / [О. М. Бородіна, В. М. Геєць, А. О. Гуторов та ін.] ; за ред. В. М. Гейця, О. М. Бородіної, І. В. Прокопи. – К. : Ін-т економіки та прогнозування НАН України, 2012. – 56 с.
13. Черданцева І. Г. Методика дослідження продовольчої безпеки міста / І. Г. Черданцева, А. Я. Клипач // Науковий вісник Чернівецького університету : зб. наук. пр. – 2012. – Вип. 610/611 : Економіка. – С. 25–28.
14. Чирва Р. Якість товарів чи якість життя? [Електронний ресурс] / Р. Чирва. – Режим доступу : <http://www.psv.org.ua/arts/Tema/view-2502.html>

References

1. Ballard, T., Keple, A., Kafyero, K. ta in. (2014) Naykrashchyy vymir prodovol'choyi bezpeky v konteksti aktyvizatsiyi kharchuvannya. *Mizhnarodne kharchuvannya*, (2), s. 38–41.
2. Borodkin F. M. (2006) Sotsioekonomika. Stat'ya 1. Put' k gospodstvu nad khozyaystvom. *Obshchestvennye nauky i sovremennost'*, (4), s. 122–136.
3. Borshchevskyy, P., Deyneko, L. (2007) Prodovol'cha bezpeka krayiny: stan i tendentsiyi. *Rozbudova derzhavy*, (1–6), s. 66–73.
4. Valova produktsiya sil'skoho hospodarstva Ukrainy (u postiynykh tsinakh 2010 r.) za 2012 rik. Ostatochni dani (2013): stat. byuletен'. [vidp. za vyp. O. M. Prokopenko]. Kyiv: Derzh. sluzhba statystyky Ukrainy, 25 s.
5. Hreben', I. Rynok produktov pitaniya: prognos [Internet]. Available from: <<http://www.marketing-ua.com/articles.php?articleId=4086>>
6. Indykatory prodovol'choyi bezpeky [Internet]. Available from: <<http://www.fao.org/economic/ess/ess-fs/fs-data/en/>>
7. Kozak, E. B. (2014) Formirovanie, struktura i razvitie prodovol'stvennykh rynkov v regionakh Ukrainy. *Ezhekvartal'nyy Karel'skiy nauchnyy zhurnal (Rossiya)*, 1 (6), s. 94–97.
8. Kozak, K. B. (2014) Priorytetni sfery y mekhanizmy zabezpechennya prodovol'choyi bezpeky rehioniv. *Ekonomika kharchovoyi promyslovosti*, 4 (24), s. 3–9.
9. Murga, M. Surovaya real'nost': Kak izmenilos' povedenie ukrainskikh potrebiteley [Internet]. Available from: <<http://112.ua/statji>>
10. Pavlov, O. I. (2014) Prodovol'cha bezpeka Ukrainy u konteksti sotsioekonomichnoho pidkhodu [Internet]. *Prodovol'cha bezpeka: svitovi tendentsiyi ta natsional'ni osoblyvosti : materialy nauk.-prakt. konf.* Odesa: Feniks, s. 12–16. Available from: <<http://kaf.ep.onaft.edu.ua/wp-content/uploads/2015/03/materials-29-09-2014.pdf>>
11. Stratehichni napryamy rozvytku sil'skoho hospodarstva Ukrainy na period do 2020 roku (2012) [za red. Yu. O. Lupenka, V. Ya. Mesel'-Veselyaka. [2-e vyd., pererob. i dop.]. Kyiv: NNTs «IAE», 218 s.
12. Borodina, O. M., Heyets', V. M., Hutorov, A. O. ta in. (2012) Ukrainy'ska model' aharnoho rozvytku ta yiyi sotsioekonomichna pereoriyentatsiya : nauk. dop.; za red. V. M. Heytsya, O. M. Borodinyoi, I. V. Prokopy. – Kyiv: Int ekonomiky ta prohnouzuvannya NAN Ukrainy, 56 s.
13. Cherdantseva, I. H. Klypach, A. Ya. (2012) Metodyka doslidzhennya prodovol'choyi bezpeky mista. *Naukovyy visnyk Chernivets'koho universytetu*, 610/611: Ekonomika, s. 25–28.
14. Chyrva, R. Yakist' tovariv chy yakist' zhyttya? [Internet]. Available from: <http://www.psv.org.ua/arts/Tema/view-2502.html>

Iryna Budnikevych, Iryna Cherdantseva, Andriy Klypach

**REGIONAL FOOD MARKET IN CRISIS PERIOD:
ANALYSIS OF CONSUMER BEHAVIOUR**

The research of regional food market in the light of changing consumer behaviour during the crisis is caused by the importance of food market as the main indicator: of trust to regional authorities and their ability to control and stabilize the main regional markets, perception and results of reforms, food security in the region.

The decisions on the need for intervention in market processes, including food market, should be based on the research of consumer behavior: their advantages, preferences, reactions on changing prices, incomes, tastes, political and social factors etc.

The aim of the article is to analyze consumer behaviour of population of the region in food market, to determine and systematize factors that affect it in the context of socio-economic specificity of parameters of food market development.

The results of the first phase of the project "Food basket of the resident of Chernivtsi city" which was initiated by the authors allow to make a conclusion which products Ukrainian people consume during the crisis and which ones don't. The authors have collected the information about the structure and characteristics of food products consumption by residents of Chernivtsi and identified potential markers of disproportions in the system of food products supply to the markets of the city in order to avoid in future speculative price increase for basic foods and to create the foundations of food safety of Chernivtsi. Additional test in-

vestigation of the structure of household food basket of Chernivtsi has allowed the authors to gather and organize the information concerning the list of basic products which form food basket, to clarify the places of purchasing, their frequency in focus groups of consumers of different ages, family status, social status etc.

It is established that restructuring of consumer basket of the population of Chernivtsi is affected by: inflation processes, caused in majority by national currency devaluation; panic moods, caused by military and political events at the East of Ukraine and the uncertainty of the residents of Chernivtsi of the presence of mechanisms for realization of food safety system and sometimes even the wish of central and regional authorities to discuss these issues at appropriate level, world prices fluctuation for grain, and, as a result, higher prices for basic groats and other. To prevent further price speculations regional authorities based on a constant monitoring should quickly apply trade interventions, instruments of state regulation and measures to stimulate regional producers and wholesale suppliers.

Keywords: *local food market, consumer behaviour, food safety, food panel, food basket structure, regional food crisis, imbalance markers.*

Статтю представляє д.е.н., професор І. М. Буднікевич, Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича.